

XIV/1103-4

ŚWIECIE n/Wisłą

Miasto i Gmina

ULICA POLNA - były cmentarz żydowski

Miejsce kaźni i zbiorowa mogiła Żydów

Opis miejsca kaźni

W Świeciu n/Wisłą przy ulicy Polnej znajdował się przed drugą wojną światową cmentarz żydowski. Stał się on świadkiem zbrodni dokonanej przez Selbstschutz i Gestapo na Polakach i Żydach.

W 1945 r. dokonano ekshumacji wszystkich zamordowanych. Polaków przeniesiono na cmentarz katolicki, a wszystkich Żydów pozostawiono w jednej mogile na miejscu egzekucji. Na miejscu tym postawiono pomnik-obelisk. Miejsce otoczono płotem z siatki drucianej. Obelisk na postumencie betonowym o wysokości 3 m (imitacja - czarnego marmuru). Na pomniku napis:

*Miejsce męczeństwa Narodu Polskiego 8 i 9.X.1939 r.
Tu oprawcy hitlerowscy dokonali mordu na 130
mieszkańcach Świecia.
Hołd pomordowanym składa społeczeństwo miasta.*

Obelisk i otoczenie wielkości 20 m² postawiło społeczeństwo miasta w dniu 1 września 1958 r. z inicjatywy Zarządu Powiatowego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Świeciu. Autor obelisku - Bolesław Kubicki; wykonawca - Antoni Kuligowski mistrz kamieniarski.

Opis historyczny

We wrześniu 1939 roku, po wkroczeniu Niemców na teren Świecia, rozpoczęły się masowe aresztowania Polaków oraz wszystkich Żydów.

Inicjatorami aresztowań byli: burmistrz i kier. partyjny Fritz Kuchenbecker i kier. świeckiego Selbstschutzu Hanz Joachim Modrow oraz Herbert Sattelmeyer.

Aresztowani byli przetrzymywani w straszliwych warunkach w miejscowym więzieniu. W okresie od 4 września do 30 września 1939 r. przebywało tam 339 osób. Wiele z nich wywieziono na miejsca masowych egzekucji (np. Mniszek).

W dniach 8 i 9 października 1939 roku na żydowskim cmentarzu dokonano masowej egzekucji. Zastrzelono 30 Polaków (inteligencję miasta Świecia) oraz wszystkich żyjących i przebywających w mieście Żydów (wykaz zamordowanych Żydów poniżej).

Według relacji świadków 8 października 1939 roku z więzienia przy Sądzie Grodzkim w Świeciu wyprowadzono Żydów. Pędząc ich przez ulice miasta na cmentarz żydowski, kazano trzymać ręce w górze (świadkowie). Eskortę tworzyli Niemcy w mundurach SS i SA. Na cmentarzu kazano Żydom wykopać dół długości 17 metrów, szerokości 2,5 metra i głębokości 2 metry. Następnie po 4 Żydów musiało się położyć w dole twarzą do ziemi i tak ich rozstrzelano.

Następnego dnia tj. 9 października, przywieziono z więzienia około 20 Żydówek z dziećmi i 30 Polaków. Następnie wszystkich rozstrzelano.

Egzekucji przyglądali się żołnierze niemieccy. Sposób przeprowadzenia egzekucji i dokonanie tego czynu bez wyroków sądowych zakwestionowali dowódcy obecnej tam jednostki Wehrmachtu. Postanowiono w tej sprawie przekazać do Berlina specjalny raport o następującej treści:

Raport!

Do Naczelnego Dowództwa Wehrmachtu i Führera Narodu Niemieckiego Adolfa Hitlera!
Wojskową drogą służbową!

Melduję: W niedzielę 8.10.1939 r. około godziny 13, unteroffizier Kleegraf, gefreiter Kluge oraz gefreiter Roschinski w obecności wszystkich oficerów kompanii (wymieniono nazwiska 5 lekarzy) zameldowali mi co następuje:

W niedzielę 8.10. około godziny 9³⁰ na cmentarzu żydowskim w Świeciu wraz z około 150 kolegami z Wehrmachtu byli oni naocznymi świadkami rozstrzeliwania w trybie doraźnym 20-30 Polaków. Egzekucji dokonał oddział składający się z członków Sztafet Ochronnych, 2 ludzi w dawnych niebieskich mundurach Schupo oraz jednego człowieka ubranego po cywilnemu. Kierownictwo spoczywało w ręku Sturmabführera Sztafet Ochronnych. W czasie egzekucji rozstrzelano 5-6 dzieci w wieku od 2-5 lat.

Wyżej wymienieni oświadczyli gotowość zaprzysiężenia swoich zeznań.

Podpisał: Dr Möller - Oberstabsarzt i dowódca kompanii 3 armia - oddział transportu chorych nr 581, obecnie w Bensberg dnia 31.11.1939 r. uzupełnia się powyższy meldunek dodając iż odpowiedzialnym za egzekucję był SS-Sturmabführer Meier i jak powyżej Tietzmann.

{Auszüge aus Meldung der Krakentransport Abtlg. 3 komp.581. National Archives Waschingon, T. 84 vol. 229 (Archiwum PAN), Lit. Szymon Datner - 55 dni Wehrmachtu w Polsce str. 521,522}

Po wojnie przeprowadzono w dniach 8 i 9 września 1945 r. ekshumację. Rozstrzelanych Polaków przeniesiono na cmentarz katolicki (K.ew. XXIV-6), a zwłoki Żydów złożono do wspólnej mogiły w miejscu egzekucji, na którym ustawiono pomnik.

Oto nazwiska 27-miu rozstrzelanych tu Polaków:

Bartel Edward, Bartosiak Edward, Chmiel-Schmidt Józef, Behrendt Antoni, Domachowski Franciszek, Eckstein Kazimierz, Gostomski Gracjan, Graczyk Bronisław, Kierzkowski Walenty, Konulski Maksymilian, Kozicki Jan, Kuberski Franciszek, Mazurek Jan, Mnijak Stanisław, Omiński Bolesław, Paczkowski Józef, Paczkowski Teodor, Pilarski Wiktor, Prusiewicz Ignacy, Raciniewski Bolesław, Ratajczak Antonina, Rytlewski Józef, Skolasiński Paweł, Sokołowski Franciszek, Spytoczyński Stanisław, Warra Józef, Żubrowicz Adam. (Patrz k. ew. XXIV-6).

Ustalone nazwiska rozstrzelanych Żydów

Lp.	Nazwisko i imię	Data urodzenia	Zawód	Zamieszkały
1.	Bernstein Fanny	14.02.1881		ul. Kopernika 10
2.	Bernstein Georg oraz 7 osób z rodziny Bernsteina (krewni) [Kociewie str.177]	1879	mistrz rzeźnicki	
3.	Blum Otto			
4.	Blum Maksymilian			
5.	Bukofcer Anna	01.12.1855		
6.	Bukofcer Artur	13.04.1882	kupiec	
7.	Bukofcer Erich	25.03.1909	kupiec	
8.	Camnitzer Alicja	26.09.1914		
9.	Camnitzer Berta	29.09.1885		
10.	Camnitzer Joachim	17.07.1919		
11.	Camnitzer Leon	14.02.1886	kupiec	ul. Klasztorna 24
12.	Camnitzer Zelma	17.11.1916		
13.	Cohn Maksymilian (Maks?)	07.10.1882	lekarz dr medycyny	ul. Klasztorna 19
14.	Cohn Marta	20.12.1894		
15.	Dratwa Estera	27.05.1907		
16.	Dratwa Mozes (Mojsze?)	13.02.1903		
17.	Dratwa Rachela	02.04.1937		
18.	Flatauer M.		kupiec	
19.	Heymann Rosa	18.12.1899		

20.	Izraelewicz Adela	15.07.1900		
21.	Izraelewicz Leon			
22.	Izraelewicz Mojsze (Mosie?)	25.06.1894		
23.	Izraelski Leon	12.06.1860		
24.	Jachzel Edit z domu Bernstein	21.07.1911		
25.	Jakob Wilhelmina	13.07.1862		
26.	Jakobsberg Bruno			
27.	Jakobsberg Dora	28.12.1905		
28.	Jakobsberg Rosa	03.02.1877		
29.	Landau Hanna (Adam?)	19.10.1901		
30.	Landau Boruch	15.05.1900		
31.	Landau Cesia	03.07.1926		
32.	Landau Zygfryd	25.02.1928		
33.	Lazarus Kurt	02.09.1912		
34.	Lazarus Paula	12(18).05.1878		
35.	Lazarus Otto			
36.	Lazarus Treitel Teodor	02.12.1873	kupiec	
37.	Lewiński Juliusz	06.07.1913		
38.	Lewiński Leon	21.03.1878	handlarz zbożem	ul. Klasztorna 3
39.	Lewińska Minna	07.05.1879		
40.	Lewińska Ruth	03.05.1917		
41.	Levy (Lewy) Willy (Will)	30.03.1903		
42.	Lipszyc Carmen Eleonora	12.06.1929		
43.	Lipszyc Dawid	05.12.1894	handlarz	
44.	Lipszyc Feliks			
45.	Lipszyc Hanna	1898		
46.	Lipszyc Ingeborg	30.08.1930		
47.	Lipszyc Juanita Ilza	16.11.1934		
48.	Lipszyc Margot	25.09.1933		
49.	Lipszyc Ruth	28.02.1905		
50.	Loewinsohn Joanna	13.04.1869		
51.	Predecki Leon			
52.	Predecki Mozes			
53.	Przedeczka Dwojra	05.11.1906		
54.	Przedeczka Persa	20.08.1936		
55.	Rogozińska Berta	10.02.1917		
56.	Rogozińska Frieda	08.05.1914		
57.	Rogozińska Sara	16.07.1879		
58.	Rogoziński Izydor	25.04.1911		
59.	Szmulewicz Ita	02.04.1868		
60.	Szmulewicz Józef			
61.	Szmulewicz Samuel			
62.	Trzos Klemens			
63.	Wahr Fryweil			

Literatura

- Jaszowski Tadeusz - Z badań nad eksterminacją Żydów na Pomorzu i Kujawach; wyd. Woj. Obyw. Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Bydgoszczy - Pomorze 1983 (str. 17-21),
- Akta okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy (tom 33); protokół ekshumacji zwłok na byłym cmentarzu żydowskim w Świeciu - 8.11.1945; Podaje się liczbę 83 osób,
- Datner Szymon - 55 dni Wehrmachtu w Polsce,
- Ankiety Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich,
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kociewskiej - Księga imienna strat ludzkich II wojny światowej; Starogard Gdański 1983 (str. 178 i inne).

opracował:
Witold Domachowski